

Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş tarihi | Received :13.07.2023
Kabul tarihi | Accepted: 25.07.2023
Yayın tarihi | Published : 25.08.2023

Yusif Hüseynov

<https://orcid.org/0009-0003-8228-1095>

Nakhchivan State University, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Azerbaijan, y.h.huseynov@mail.ru

Atf Künyesi | Citation Info

Hüseynov, Y. (2023). Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Gələcəyə İstiqamətlənmiş Siyasi Doktorinası. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Azərbaycan Halkının Milli Lideri Heydər Əliyev Oğlu Əliyev'in Doğumunun 100. Yılı Özel Sayısı*, 10 (1), 356-362.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Gələcəyə İstiqamətlənmiş Siyasi Doktrinası

Xülasə

Məqalədə müstəqil Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət strategiyasının formalaşmasında ümummilli lider Heydər Əliyevin rolu, onun xarici siyasət sahəsində müəyyənləşdirdiyi əsas istiqamətlər və bu sahədə qazanılan uğurlar şərh olunmuşdur. Ümummilli lider Heydər Əliyevin daxili siyasətlə xarici siyasətin üzvü vəhtətini təşkil edən, eləcə də daxili siyasəti tamamlayan xarici siyasəti tezliklə öz bəhrəsini verdi. İlk növdə Azərbaycan əleyhinə yaradılmış fikir cəbhəsi darmadağın edildi, informasiya blokadası yarıldı və Azərbaycanın haqq işi dünya dövlətləri və dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi çatdırıldı. İkinci növbədə Azərbaycan Respublikasının dünyanın aparıcı dövlətləri və region dövlətləri ilə əlaqələri beynəlxalq hüquq normalarına, beynəlxalq prinsiplərə tam uyğun

tərzdə, mehriban qonşuluq və qarşılıqlı Faydalı əməkdaşlıq şəraitində yenidən quruldu. Regionda nüfuz sahibi olan və regiona təsir imkanlarına malik ölkələrlə qarşılıqlı Faydalı münasibətlərin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirildi.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, siyasi doktorina, strategiya, beynəlxalq siyasət

National Leader Heyder Aliyev's Future Orientation Policy Doctorate

Abstract

In the article, the role of the national leader Heydar Aliyev in the formation of the foreign policy strategy of the independent Republic of Azerbaijan, the main directions he defined in the field of foreign policy and the successes achieved in this field were explained. The national leader Heydar Aliyev's foreign policy, which formed the unity of domestic policy and foreign policy, as well as complemented the domestic policy, soon bore its fruit. First of all, the opinion front created against Azerbaijan was destroyed, the information blockade was broken and the right cause of Azerbaijan was delivered to the world states and the world community as it is. Secondly, the relations of the Republic of Azerbaijan with the leading states of the world and the states of the region were reestablished in a manner fully consistent with international legal norms, international principles, friendly neighborhood and mutually beneficial cooperation. Special attention was paid to the creation of mutually beneficial relations with countries that have influence in the region and have the ability to influence the region.

Keywords: Heydar. Aliyev, political doctorate, strategy, international politics

Giriş

Müstəqillik əldə edildikdən sonra gənc Respublikamız bir sıra çox çətin problemlərlə üz-üzə qaldı. Azərbaycan cəlb edildiyi Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ müharibəsinin yaratdığı çətinliklər və səriştəsiz rəhbərlər üzündən parçalanmağa və müstəqilliyini itirməyə doğru sürüklənirdi. 1990-1991-ci illərdə, Ayaz Mütəllibovun rəhbərliyi dövründə Azərbaycanın müstəqilliyindən və müstəqil xarici siyasətindən söz gedə bilməzdi. Bu dövrdə Azərbaycanın xarici siyasətinin əsasını Rusiya ilə əlaqələr və bütövlükdə Rusiyaya meyillilik strategiyası təşkil edirdi. Beynəlxalq və Regional hadisələrin inkişafına zidd olaraq yürüdülmən siyasətə imperiyanı qoruyub saxlamaq və Azərbaycanın bu qurumun tərkibindən ayrılmasına yol verməməkdən başqa bir ad vermək olmazdı.

1991-1992-ci illərdə xarici siyasət sahəsində respublikamızın beynəlxalq aləmdə mövqelərinin möhkəmləndirilməsinə yönəldilən ardıcıl xarici siyasət kursunun hazırlanıb

həyata keçirilməməsi, bəzi dövlət rəhbərlərinin beynəlxalq, regional və dövlətlərarası münasibətlərlə bağlı məsuliyyətsiz bəyənətləri Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzuna olduqca mənfi təsir göstərirdi. Keçmiş iqtidarın düşünülməmiş bəyənətləri üzündən yaxın qonşular olan Rusiya, İran, Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə münasibətlər kəskinləşmişdi (Əliyev, 2001). Məhz belə çətin şəraitdə, Azərbaycan kimi bir dövlətin dünya xəritəsindən silinmək təhlükəsi yarandığı bir zamanda xalqın təkidi və tələbi ilə hakimiyyətə qayıdan Heydər Əliyev Azərbaycanın siyasi səmasında ulduz kimi parlayaraq öz xilaskarlıq missiyasına başladı. Heydər Əliyev Müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratik, dünyəvi, hüquqi dövlət qurucusu olmaqla yanaşı, özünün siyasi dühası ilə düşünülmüş və düzgün seçilmiş xarici siyasət kursu sayəsində qısa bir müddətdə çətinlikləri aşaraq Azərbaycanı dünyaya tanıtdı. Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində mövqe sahibi olmasını təmin etmək, onun zorla cəlb edildiyi Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həqiqətlərini dünyaya çatdırmaq məqsədilə Heydər Əliyevin xarici ölkələrə tarixi səfərləri başladı. Ulu öndərin 90-cı illərin əvvəllərində Fransaya, Türkiyəyə, Rusiya Federasiyasına, Böyük Britaniyaya, Amerika Birləşmiş Ştatlarına və digər ölkələrə Rəsmi səfərləri, keçirdiyi görüşlər, eləcə də, dünyanın respublikamıza gələn dövlətlərin nümayəndələri ilə aparılan danışıqlar Azərbaycanın beynəlxalq aləmdəki təcrid vəziyyətindən çıxmasında, müstəqilliyinin təminatında, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasında və Azərbaycanın beynəlxalq mövqelərinin möhkəmləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynadı.

Hakimiyyətə qayıdışının ilk günlərindən xarici siyasət konsepsiyasını açıqlayan ümummili lider Heydər Əliyev hələ 1993-cü ilin oktyabrında prezident seçilməsi ilə əlaqədar andiçmə mərasimində demişdir: “Bizim xarici siyasətimiz sülhsevər siyasətdir, biz hər bir dövlətin suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə toxunmaq məqsədi güdmürük. Lakin eyni zamanda nəyin bahasına olursa olsun respublikanın suverenliyini, müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü xarici siyasət vasitəsilə təmin etməyə çalışacağıq. Güman edirəm ki, bundan sonra görülən işlər Azərbaycanın daha geniş tanınmasına şərait yaradacaqdır və respublikamız dünya dövlətləri birliyində öz layiqli yerini tutacaqdır” (Heydər Əliyev Müstəqilliyimiz əbədidir, 1997). Xarici siyasətimizin vəzifələri, onun başlıca istiqamətləri, əsas prinsipləri, milli mənafə və yerli şəraitdən gələn xüsusiyyətləri ulu öndərin çıxışlarında, konkret göstərişlərində, beynəlxalq aləmdə atdığı əməli addımlarında yaradıcılıqla inkişaf etdirilərək təkamil bir proqrama çevrilmişdir. Ümummili lider Heydər Əliyevin proqram xarakterli xarici siyasət konsepsiyası Azərbaycan Respublikasının 1995-ci ilin noyabrında qəbul edilmiş Konstitusiyasında qanunvericilik yolu ilə təsbit olundu (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası 12 noyabr 1995, qanun 2009, s. 5-7). Lakin nə qədər yaxşı hazırlanmış

konsepsiya olursa olsun, onun həyata keçirilməsinin dəqiq mexanizmi işlənməzsə, onun həyata keçirilməsi üçün əlverişli şərait yaradılmazsa həmin konsepsiya kağız üzərində qalar. Odur ki, hər şeydən əvvəl yeni xarici siyasət konsepsiyasının gərçəkləşməsinin təmin edilməsi üçün şərait yaratmaq, müharibəni dayandırmaq və daxildə sabitlik əldə etmək lazım idi (Azərbaycan Respublikası 1991-2001 XXI YNE -2001 s. 129). Ümummilli lider Heydər Əliyev bu məqsədə 1994-cü ilin mayında Ermənistanla atəşkəsə nail oldu. Atəşkəsin əldə olunması ölkədə qanunsuz hərbi birləşmələrin buraxılmasına və ölkə daxilində sabitliyin bərpa olunmasına şərait yaratdı. Ümummilli lider Heydər Əliyevin daxili siyasətlə xarici siyasətin üzvü vəhtətini təşkil edən, eləcə də daxili siyasəti tamamlayan xarici siyasəti tezliklə öz bəhrəsini verdi. İlk növbədə Azərbaycan əleyhinə yaradılmış fikir cəbhəsi darmadağın edildi, informasiya blokadası yarıldı və Azərbaycanın haqq işi dünya dövlətləri və dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi çatdırıldı.

İkinci növbədə Azərbaycan Respublikasının dünyanın aparıcı dövlətləri və region dövlətləri ilə əlaqələri beynəlxalq hüquq normalarına, beynəlxalq prinsiplərə tam uyğun tərzdə, mehriban qonşuluq və qarşılıqlı Faydalı əməkdaşlıq şəraitində yenidən quruldu. Regionda nüfuz sahibi olan və regiona təsir imkanlarına malik ölkələrlə qarşılıqlı Faydalı münasibətlərin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirildi. Bu baxımdan Rusiya ilə münasibətlərdə dəyişiklik edildi və qısa müddətdə bu ölkə ilə gərginlik aradan qaldırıldı və əməkdaşlıq genişləndirildi. Azərbaycan Respublikası MDB üzvlüyünə daxil oldu. Ulu öndər qeyd edirdi ki, "Biz MDB çərçivəsindən kənarında olduğumuz vaxtdakı vəziyyətimizi araşdırdıq və belə qənaətə gəldik ki, MDB çərçivəsindən kənarında qalmaq ölkənin qarşısında duran problemlərin həllinə kömək etmir" (Azərbaycan beynəlxalq aləmdə, 1996). Prezident Heydər Əliyev bacarıqlı və son dərəcə təcrübəli dövlət başçısı, yetkin siyasi xadim olaraq, xarici siyasət sahəsində çox çətin və mürəkkəb vəzifələrin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə və ustalıqla gəlmək bacarığı nümayiş etdirdi. Azərbaycana, onun yeni siyasət xəttinə və mövqeyinə inam yaratdı. Azərbaycan tezliklə dünyanın bütün aparıcı dövlətlərinin maraq mərkəzinə çevrildi. Ulu öndərin çoxtərəfli gərgin fəaliyyəti sayəsində Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına bərabərhüquqlu üzv qəbul edilərək ümumavropa ailəsinə qoşuldu və burada öz layiqli yerini tutdu.

ABŞ-ın siyasət aləminin tanınmış xadimlərindən sayılan Zbiqnev Bzejinski Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin siyasi təhmin və uzaqgörənliyini yüksək qiymətləndirmişdir. Zbiqnev Bzejinski Corcnon Universitetindəki görüş zamanı Heydər Əliyevi Azərbaycanda demokratiyanın və fikir plüralizminin, yeni iqtisadi və siyasi münasibətlərin qarantı adlandırdı (Azərbaycan qəzeti 12 oktyabr 2001-ci il). Dünyanın aparıcı

dövlətləri, xüsusi ilə də ABŞ-la münasibətlərin nizama salınıb qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq istiqamətində inkişaf etdirilməsi sahəsində Heydər Əliyev xidmətləri misilsizdir.

1994-cü ilin sentyabrında “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması Azərbaycan Respublikasının dünya və region dövlətləri ilə əməkdaşlığında yeni dönüş mərhələsinin başlanğıcı oldu. “Əsrin müqaviləsi”nin əhəmiyyətindən bəhs edən ümummilli lider Heydər Əliyev demişdir: “Əsrin müqaviləsinin imzalanması ilə Azərbaycan Xəzər dənizi və onun enerji ehtiyatlarını bütün dünyanın üzünə açdı və bu hadisənin ölkənin gələcəyi üçün nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu tarixçilər yazacaqlar” (Heydər Əliyev və çağdaş Azərbaycan dövlətçiliyi, 2007). “Əsrin müqaviləsi”nin bağlanması ilə Azərbaycan Respublikasının genişlənən və möhkəmlənən beynəlxalq əlaqələri zəminində Azərbaycanın haqq işi də dünya ölkələrinə tanındı. Dünyanın fəvqal dövləti olan ABŞ Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıdı. Munaqişənin dinc yolla Azərbaycanın ərazi bütövlüyü əsasında həllini dəstəkləyən ABŞ-ın o vaxtkı prezidenti Bil Klinton bəyənətində göstərirdi: “Amerika Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və müstəqilliyini dəstəkləməkdə davam edir. Geniş səpkili əlaqələri inkişaf etdirməklə biz Amerika- Azərbaycan əlaqələrini genişləndirəcək, əbədi olaraq suveren və çiçəklənən Azərbaycan dövlətinin qurulmasında Heydər Əliyev söylərinə kömək etməkdə davam edəcəyik” (Mirzəzadə, 1998). Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ mübaqişəsinin həlli istiqamətində ulu öndərin gərgin diplomatik söyləri böyük uğurlarla nəticələndi. ATƏT-in Budapeşt, Lissabon və İstanbul zirvə toplantılarında Azərbaycanın haqlı mənafeələrini əks etdirən prinsipləri birmənalı şəkildə dəstəklədi. Xüsusilə Lissabon Sammitində ATƏT-in 54 üzvündən 53-ü Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, Dağlıq Qarabağın Azərbaycan ərazisi olmasını bəyan etdi. Ümummilli lider Heydər Əliyev regionda möhkəmlənmək uğrunda mübarizə aparan dünyanın müxtəlif güc mərkəzləri arasında Azərbaycanın milli mənafeyini ifadə edən xarici siyasət kursunun tarazlığını təmin etməyi bacarmışdır. Bütün bunların sayəsində Azərbaycan çoxşaxəli diplomatik əlaqələr qura bilmiş və ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların, birliklərin, iqtisadi və maliyyə qurumlarının üzvü olmuşdur. Azərbaycan indi BMT, ATƏT, Avropa Şurası, MDB, GÜAM, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının və digər beynəlxalq qurumlarda təmsil olunur. 1994-cü ildən NATO-nun “Sülh Naminə Tərəfdaşlıq” proqramına qoşulmuşdur. Ulu öndərin uzaqgörən siyasətinin nəticəsi olaraq Avropa Birliyinin dəstəyi ilə həyata keçirilən “Böyük İpək Yolu” layihəsi Azərbaycan Respublikasının sosail iqtisadi inkişafına və modernləşməsinə böyük təkən vermiş oldu. Qərbə istiqamətlənən düşünölmüş siyasi kursun həyata keçirilməsi nəticəsində, xalqımızın haqlı narazılığına səbəb olan, məlum 907-ci düzəlişin ABŞ Prezidenti və Dövlət

Katibinin konqresə müraciəti əsasında qüvvəsinin dayandırılmasını Heydər Əliyevin siyasətinin böyük uğurlarından saymaq olar.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin xarici siyasət kursunun Azərbaycan üçün açdığı imkanları Cenevrədə İnformasiya Cəmiyyəti üzrə ümumdünya sammitindəki nitqində dəyərləndirən Prezident İlham Əliyev demişdir: “Ölkəmizin əlverişli coğrafi -siyasi mövqeyi Azərbaycanı Şərqi-Qərbi, Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizlərinin vacib hissəsi etmişdir. Bu nəqliyyat dəhlizləri vasitəsilə Azərbaycana yeni bizneslər və yeni informasiya növləri axıb gəlir” (Azərbaycan qəzeti 11 dekabr 2003-cü il). Bu gün ölkəmizin dünya miqyasında yüksək hörmətə layiq görülməsi bu prinsiplərin uğurla həyata keçirilməsindən xəbər verir. Azərbaycanın BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi bunun siyasi sübutudur. BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvlüyünə qəbul olunması üçün 155 dövlət Azərbaycanı dəstəkləmişdir. Azərbaycan Qoşulmama Hərəkatına üzv olarkən dünya birliyinin mütləq əksəriyyətinin dəstəyini qazanmışdır. Bu dəstək dərhal Qoşulmama Hərəkatının zirvə görüşündə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı Azərbaycanın mövqeyini əks etdirən qətnamədə də öz əksini tapmışdır. Xarici siyasətimiz bütün istiqamətlər üzrə uğurla yürüdülməkdədir. Bakıda mütəmadi keçirilən beynəlxalq konfranslar, simpoziumlar, qlobal məsələlərin müzakirəsi ilə balığı mötəbər siyasətçi və alimlərin iştirak etdiyi toplantılar və s. dünya səviyyəli mədəni tədbirlər ölkəmizin uğurlu xarici siyasət imkanlarından xəbər verir. Təkcə Beynəlxalq Humanitar və İnternet İdarəçilik forumlarının Bakıda keçirilməsi ölkəmizin beynəlxalq imicinin yüksək səviyyəsinin təsdiqi üçün kifayətdir.

Nəticə

Azərbaycanın Beynəlxalq münasibətlər sistemində öz layiqli yerini tutması və xüsusilə Qarabağ problemini Azərbaycan öz gücü ilə həll etməsi, dövlətimizi regionon ən qüdrətli dövləti kimi söz sahibinə çevirmişdir. İndi qarşıda duran əsas məsələ erməni lobbisinin antiazərbaycan təbliğatının, eləcə də, böyük dövlətlərin siyasətçilərinin erməni yalanlarına uymasının qarşısını almaq və böyük sülh bağlanmasına nail olmaqdır. YAP-ın yubley mərasimində Prezident İlham Əliyev demişdir: “Birinci, erməni lobbisi bizim əsas düşmənimizdir. Mən bunu bir neçə dəfə demişəm, bir daha da demək istəyirəm, heç kimdən çəkinmədən, bizim düşmənimiz erməni lobbisidir. Çünki Ermənistan bir ölkə kimi heç bir əhəmiyyət daşımır. O, faktiki olaraq müstəmləkədir, forpostdur, xaricdən idarə olunan, qədim Azərbaycan torpağında süni şəkildə yaradılmış bir ərazidir. Erməni lobbisi isə bizim əsas düşmənimizdir və biz də onlar üçün düşmənlik. Əslində, bizim onlarla düşmənçiliyimiz onların bizə qarşı olan düşmənçiliyindən qaynaqlanır” (Azərbaycan qəzeti 17 noyabr 2012-ci

il). Ümummilli lider Heydər Əliyevin xarici siyasət kursunun müasir dünya reallıqları nəzərə alınmaqla, uğurla davam etdirilməsi sayəsində ölkəmizin beynəlxalq aləmdəki rolu və nüfuzu gün-gündən möhkəmlənməkdədir. Bu gün Azərbaycan regionun söz sahibi olan ən qüdrətli dövlətinə çevrilmiş və öz torpaqlarını öz gücü ilə 30 illik işqaldan 44 günə azad etmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin apardığı xalqın xöşbəxt gələcəyinə istiqamətlənmiş daxili və xarici siyasəti xalqı bir olmaq, bir amal uğrunda mübariz olmaq, qurmaq yaratmaq və davamlı inkişaf kimi dəyərlərə qovuşdurdu. Məhz bu ideologiyanın sayəsində 44 günlük Vətən müharibəsində xalqımız və ordumuz sıx birləşərək “dəmir yumruğa” çevrilib, Müzəffər Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyə ilə mənfur düşməne qalib gələrək torpaqlarımızı azad etdi. Xalqın birliyinin yaratdığı güc nəinki torpaqlarımızı düşmən tapdağından azad etdi, həmçinin 30 il ərzində tar-mar edilib dağıdılmış vətən torpağına yenidən həyat verdi. Bu gün Ümummilli lider Heydər Əliyevin əbədiyaşar ideyaları işığında xalqımız dünya ölkələri arasında öz layiqli yerini tutmaqla yanaşı, dünya liderləri arasında nüfuz sahibi olan Müzəffər Rəhbərimiz və Prezidentimiz, möhtərəm İlham Əliyevin siyasi liderliyi ilə Azərbaycanın dünyaya günəş kimi döğmüşdür.

Ədəbiyyat

Heydər Əliyev. Minilliklərin qovşağında. Yeni 2001-ci il, yeni əsr və üçüncü minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti. (2001).

Əliyev Heydər Əlirza oğlu. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar. İyun, 1993 - may, 1994. (1997). (K.: 1/H. Ə.Əliyev). (Buraxılış məsul: R. Mehdiyev, H.Orucov). Azərneşr.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası 12 noyabr 1995, qanun 2009, 5-7.

Azərbaycan Respublikası 1991-2001 XXI YNE -2001, 129.

Azərbaycan beynəlxalq aləmdə. (1996). (I cild).
<https://files.preslib.az/projects/azerbaijan/gl9.pdf>

(2001, 12 oktyabr). *Azərbaycan qəzeti*

Heydər Əliyev və çağdaş Azərbaycan dövlətçiliyi. (2007). Kutup Yıldızı Reklam.

Mirzəzadə, R. (1998). *Azərbaycanı dünyaya tanıdan insan.* (Neşriyat yok). (2003, 11 dekabr). *Azərbaycan qəzeti*.

(2012, 17 noyabr). *Azərbaycan qəzeti*.